

ZAHORÁN CSABA

Reciklált történelem

A múlt instrumentalizálása a jelenlegi magyar és román nemzetépítésben

Bevezetés – a múlt mint ihlet és minta

Közhely, de attól még nem kevésbé igaz, hogy a politika alakítói hagyományosan kiemelten kezelik a történelmet. A politikusok és aktivisták előszeretettel tekintenek a múltra olyan tárházként, amelyből kedvük szerint lehet ihletet meríteni és „csemegezni”, az elvont eszméktől és gondolatoktól egészen a konkrétan is felhasználható modellekig vagy példákig. Így volt ez, mondjuk, az amerikai és a francia forradalmárok esetében, akik gyakran utaltak az – idealizált – ókori Római Köztársaságra,¹ de Mussolini is Rómához nyúlt vissza, igaz, ő elsősorban a birodalom nagyságát szerette volna feltámasztani, immár „olasz” formában,² mint ahogy a náci Németországot sem véletlenül nevezték Harmadik Birodalomnak.³ Ugyanakkor a történelem instrumentalizálásának számtalan módja van. Megnyilvánulhat az állami intézmények szerkezetében vagy megnevezésében – akár magában az államformában is –, az építészetben vagy a legkülönbébb szimbolikus gyakorlatokban. A legbanálisabb példát épp az ünnepeken, évfordulókon, emléknapokon rendszeresen megismétlődő rítusok alkotják. A historizáló diskurzus azért is tűnik hálás és jól használható beszédmódnak, mert mindenki számára ismerős lehet – az iskolai történelemórákról, a történelmi témájú filmekből, regényekből, az újságokból vagy a családi történetekből. A múlt ugyanis folyamatosan jelen van a kultúránkban – a populáris kultúrában is –, az emberek tehát értik (vagy pontosabban érteni vélik) kódjait és toposzait. S ami nagyon fontos: a történelemre való hivatkozással könnyen lehet érzelmeket kiváltani és tömegeket mozgósítani.

A történészek – vérmérséklet függvényében – rezignáltak, fanyalogva vagy felháborodottan reagálnak a politikusok és aktivisták „történészkedéseire”, még akkor is, ha többnyire épp a történettudomány – és valamelyik történész – szolgáltatja az eszközt az ilyen tevékenységekhez. Igaz, nem mindegy, hogy ezt az eszközt végül hogyan használják a politikai diskurzusban. Romsics Ignác rámutat, hogy a „politikai” értelmezés „alapvetően különbözik a szakmáját professzionális módon művelő történészétől. A történész ugyanis mindig kontextualizálja a múltat, azaz megkísérli az akkor és ott viszonyai között elhelyezni tárgyát, és ennek révén oksági magyarázatokkal ellátni azt. Az emlékező identitáspolitikus viszont mindig a

¹ Frank Tibor: *Amerika világa*. Budapest, 2018. 51–53.; Tinková, Daniela: *Revoluční Francie 1787–1799*. Praha, 2008. 233., 226.

² Furtado, Peter (szerk.): *Nemzettörténetek*. Budapest, 2014. 267.

³ Evans, Richard J.: *A Harmadik Birodalom születése*. Budapest, 2015. 140.

jelen igényeihez igazítja a múltat. Ennek érdekében leegyszerűsít, időtlenített általánosításhoz és morális igazságokhoz jut el, vagyis mitizálja és instrumentalizálja a múltat.”⁴

A jelen tanulmányban a politikai diskurzusban megnyilvánuló historizálásról lesz szó, amit két nemzeti mozgalom, a székelyföldi magyar „autonomisták” és a Románia és Moldova egyesüléséért küzdő „unionisták” példáján keresztül próbálok meg bemutatni. Ehhez azonban legelőször szükségesnek tartom röviden tisztázni, mit is értek „historizálás” alatt – a kifejezés ugyanis számos kontextusban fordul elő, de a publicisztikától a szakmai szövegekig különféle jelentésekkel használják (az építészetben például historizmusként van jelen). A következőkben olyan esetekről lesz szó, amikor az aktuális politika a történelemből merít inspirációt. Ez jelentheti a múlt egyszerű – akár öncélú – fel- vagy megidőzését, de egészen a történelem legitimitációs céllal való felhasználásáig, kisajátításáig terjedhet.⁵ Azokra az eljárásokra szeretnék itt rámutatni, amelyek révén a múlt központi szerepet kap, mégpedig nemcsak a belpolitikában, hanem az államközi kapcsolatok szintjén is. A két kiválasztott törekvést ugyanakkor nem csak az teszi érdekessé, hogy aktorai a történelmet használva – abból példákat és legitimitációt merítve – próbálják meg alakítani a jelent és a jövőt, hanem a köztük megfigyelhető párhuzamok és közös hivatkozási pontok is, miközben céljaik részben ellentétesek egymással.

Természetesen a Székely Nemzeti Tanács – és általában a székelyföldi magyar autonomista mozgalom –, valamint a román és moldovai unionista szervezkedés között kétségkívül számos különbség van. Míg az előbbi esetben olyan törekvről van szó, amely etnokulturális alapú önkormányzat létrehozására – azaz belső, korlátozott önrendelkezésre – irányul, egy magát egységes nemzetállamként meghatározó országban (Romániában), a másodikban már egy szuverén állam (a Moldovai Köztársaság) önállóságát érintő, azaz a nemzetközileg is garantált határok megváltoztatását célzó erőfeszítésekről beszélhetünk.⁶ Eltérő a két érintett népesség és terület is – a Székelyföld területe körülbelül 10 000 km², alig több, mint 800 ezer lakossal, míg Moldova kiterjedése közel 34 000 km², lakossága pedig körülbelül 3,5–4 millió fő lehet,⁷ mint ahogy más a két geopolitikai (nemzetközi érintettség) és történeti kontextus is. Bár a székelyföldi magyar autonomizmus és a román unionizmus közötti konkrét különbségeket is hosszasan lehetne sorolni (támogatottságuk és tömegbázisuk összetétele stb.), hasonlóságok is megállapíthatók: mindkét esetben vegyes – részben politikai, részben „civil”, alulról építkező – mozgalomról van szó, amelyek bizonyos esetekben állami struktúrákra, erőforrásokra és támogatásra is támaszkodhatnak (a Székelyföld esetében a helyi hatóságokra és Budapestre, az unionisták esetében a szimpatizáns moldovai hatóságokra és Bukarestre). Mindezt figyelembe véve a két jelenség összehasonlíthatósága mellett szólnak a nemzeti mozgalmak és identitáspolitikák közötti párhuzamok, a diskurzusok hasonlósága,

⁴ Romsics Ignác: *Identitáspolitika és történelem*. In: uő: *Történelem, történetírás, hagyomány*. Budapest, 2008. 269. Lásd még például: Hartog, François–Revel, Jacques (szerk.): *A múlt politikai felhasználásai*. Budapest, 2006.

⁵ A historizálással kapcsolatban lásd még: Jakab György: *Történelemkönyveink ideológiai háttéréről*. Elektronikus Könyv és Nevelés, 11. évf. (2009) 3. sz. http://epa.oszk.hu/01200/01245/00043/jgy_0903.htm (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁶ Nem is beszélve a két mozgalom esetleges sikerének eltérő következményeiről.

⁷ A Székely Nemzeti Tanács 2009-es Autonómia Statútumában meghatározott Székelyföld. A moldovai adatok hozzávetőleges jellege a jelentős kivándorlásból és a Kisinyov által el nem ismert szeparatista Dnyeszter-menti Moldáv Köztársaság („Transznisztria”) létéből fakad.

valamint a román elem mint összekötő kapocs – mindez pedig megalapozhatja a közös elemzést.⁸

A következőkben először fel szeretném villantani a történelem, a történettudomány és történetírás, valamint a politika sajátos kapcsolatát, majd pedig érintőlegesen felelevenítem azokat a történelmi eseményeket, amelyekkel – pontosabban amelyek *értelmezéseivel* – a politikusok és aktivisták ma dolgoznak, vagyis az 1918-as év meghatározó fejleményeit. Ezt követően a kelet- és közép-európai nemzeti önrendelkezések legújabb hullámain vizsgálom: az 1980-1990-es évek fordulóján érkezőt, majd az ezredforduló utáni hullámot. Végül pedig a régi minták aktuális kontextusban való használatát mutatom be egy-egy kérdésen és kiválasztott forrásokon keresztül.⁹

A nemzetépítés szolgálatába állított múlt

A historizáló beszédmód magyar–román viszonylatban is meglehetősen szokványosnak számít. Kifejezetten hosszú múltra tekint vissza – gyakorlatilag a nacionalizmusok kialakulása óta jelen van a két elit diskurzusában. Maga a modern román nemzeteszmé is a románok latin (római) eredetére és a római–román kontinuitásra építve jött létre a 18. század végén, hogy – később a dák származás tanával versengve és kiegészülve – megalapozza az erdélyi román politikai emancipációs igényeket.¹⁰ Ezzel párhuzamosan a reformkor, majd a dualista időszak magyar politikai és értelmiségi elitje a középkori Magyar Királyságra és történetiségére hivatkozva látott neki az ország modernizálásához – a Mohács előtti Magyarország újjáteremtésének céljával. Ebben a diskurzusban a dicső múlt – különösen a honfoglalás, az államszervezés és a középhatalmi státus – egyszerre legitímálta a Kárpát-medencei (magyar) nemzeti dominanciára és a regionális, balkáni befolyásra irányuló magyar igényeket.¹¹ Hasonló a helyzet a moldovai esetben is, ahol a román nemzeti és a szovjet, majd 1991 után újra az orosz állami érdekek határozzák meg az érintett történelmi tudatokat, élesen szembeállítva őket egymással. A román nemzet egységét és annak erőszakos orosz-szovjet megbontását hirdető román egységdiskurzussal a szovjet ihletettségű „moldovanista” megközelítés vitatkozik, amely a moldovaiak különállását hangsúlyozza, elmenve egészen az önálló moldáv nemzet létezésének hangoztatásáig.¹² Ez az ellentét, illetve az azt megalapozó és belőle merítő historizáló diskurzusok a két világháború közötti időszakban gyökereznek, és mindmáig nagy szerepet játszanak a moldovai nemzetépítési vagy identitáspolitikai rivalizálásokban.¹³

⁸ Ezzel kapcsolatban lásd még: Patakfalvi-Czirják Ágnes – Zahorán Csaba: *A román nemzet határai – régió és identitás Székelyföldön és a Moldovai Köztársaságban*. Replika, 28 évf. (2017) 5. sz. 107–145.

⁹ Terjedelmi okokból csupán néhány rövid szemelvény segítségével próbálom meg érzékeltetni a két diskurzust, de a teljes szövegek online is hozzáférhetők.

¹⁰ Ezzel kapcsolatban lásd: Boia, Lucian: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Kolozsvár, 1999.

¹¹ Lásd: Romsics Ignác: *A magyar birodalmi gondolat*. In: uő: *Múltról a mának*. Tanulmányok és esszék a magyar történelemről. Budapest, 2004. 121–158.

¹² Erről lásd például: Cașu, Igor: *Identity Policies in Soviet and Post-Soviet Moldova*. In: Rusu, Ștefan (ed.): *RO-MD/Moldova in Two Scenarios*. Centrul pentru Artă Contemporană-[KSA:K], Chișinău. 2008. 75–84.; Nantoi, Oazu: *A moldovai államiság dilemmái*. Pro Minoritate, 18. évf. (2008) Tél. 45–58.

¹³ Erről lásd: Patakfalvi-Czirják Ágnes – Zahorán Csaba: *„Románok vagyunk és punktum.” Identitás-konstrukciók és hétköznapi stratégiák a mai Moldovában*. Magyar Kisebbség, 21. évf. (2016) 1. sz. 125.

Moldova 1991-es függetlenségének kikiáltása óta pedig mindez a moldovai államiság szempontjából is központi jelentőséggel bír.

Az elsőségre, az ókori és középkori nagyságra, az egységre vagy a különbözőségekre hivatkozó – és mindegyike jogalapként tekintő – magyar, román, szovjet/oroszl, moldovai nemzeti és politikai programok értelemszerűen keresztezik egymást, az érdekellentétek tétje, valamint a nemritkán hittételekre, dogmákra emlékeztető szakmai tézisek pedig egyaránt kizárólagossá és kompromisszumképtelenné teszik őket. Az egyes aktorok közötti viták terepe eleve tág volt, és idővel még tovább bővült, így az uralkodóhoz vagy a kormányzathoz intézett kérvények, tudományos röpiratok, parlamenti naplók, politikai testületek jegyzőkönyvei, béketárgyalások feljegyzései és különösen a sajtó és a modern média mind bőséges forrásokkal szolgálnak az utókor számára. A nemzetépítő nacionalizmusok megújulási képességéből következik, hogy ezek a diskurzusok napjainkban is zajlanak, szüntelenül újabb és újabb eseményekkel és jelenségekkel bővülve a közelmúlttá váló jelenből. Mivel a nemzetépítés viszonylatában is eredményesnek tűnik, a történelem instrumentalizálása szemlátomást ma is töretlen népszerűségnek örvend.

Ugyanakkor az aktuális historizáló diskurzusok egyik jellemzője az, hogy – Gyáni Gábor megfogalmazásában – „újabbban túlzott mértékben előtérbe került a közelmúlt, a jelenkor története, mint ami a jelen szempontjából kivételesen fontos legitimáció forrása. [...] az épp letűnt idők történelme maga is közvetlen haszonnal járhat a mindenkori jelen számára. Nem is rest a jelenbeli politikai elit a saját céljaira kiaknázni a történelem aktualizálható értelmét, mint ahogy egy sor nem-állami szervezet (egyház, civil társadalmi szerveződés) is indítva érzi magát a történetmondó szerepére.”¹⁴ (Kiem. az eredetiben) A múltat mindegyik érintett nemzeti mozgalom aktorai folyamatosan használják, a cél pedig – itt is – a közbeszéd, a nyilvánosság uralása, vagyis hogy *arról és úgy* legyen szó, ahogy azt a diskurzusok forgalmazói akarják.

A múlt központi szerepét jól érzékeltetik a történelemoktatás – és legfontosabb eszközei, a történelem tankönyvek – körüli ellentétek. Ez ugyanis – az emlékezetpolitika mellett – az a terület, ahol a politikusok közvetlenül is befolyásolhatják a történelmi tudat alakítását. Az egyes konkrét kormányzatok abbéli törekvése, hogy kizárólagos – vagy legalábbis domináns – szerepet játsszanak a fiatalok nemzettudatának formálásában is célzó történelemtanításban, számos konfliktushoz vezetett a különféle aktorok között. Romániában a nacionalisták számára csak az ország történetének egységes, központilag meghatározott – és román nyelven történő – tanítása az elfogadható, és sokáig ez volt a „hivatalos” álláspont is, ami csak hosszú egyezkedés következtében módosult.¹⁵ Ez időnként kisebb-nagyobb, nemritkán valóságos „botrányokká” dagadó ügyekhez vezetett, mint például a Magyarországról behozott (magyar nyelvű) történelem tankönyvek, a különféle alternatív (román) történelemkönyvek, valamint a Székelyföld regionális történelmét bemutató *A székelység története* című kiadvány esetében.¹⁶ A Moldovai Köztársaságban szintén komoly harcok folynak a történelem tanítása

¹⁴ Gyáni Gábor: *Történelem vagy (csupán) emlékezet?* In: uő: *A történelem mint emlékmű*. Budapest, 2016. 20.

¹⁵ Lásd például: Hajnal Csilla: *Ősztől magyarul tanulják Románia földrajzát és történelmét*. Székelyhon.ro 2011. szept. 01. <https://szekelyhon.ro/aktualis/magyarul-tanulhatjak-romania-foldrajzates-tortenelmet> (letöltve: 2018. dec. 12.)

¹⁶ Lásd: Suciú, Dorin: *Tone de manuale-pirat aduse din Ungaria deformează istoria Ardealului și instigă la separatism etnic*. Adevărul, 1997. november 3. 4.; Pârâianu, Răzvan: *National Prejudices, Mass Media and History Textbooks: The Mitú Controversy*. In: Trencsényi, Balázs – Petrescu, Dragoș – Petrescu, Cristina – Iordachi, Constantin – Kántor, Zoltán (eds.): *Nation-Building and Contested Identities. Romanian & Hungarian Case Studies*. Regio Books (Budapest)–Editura Poli-

kapcsán az egyesülés-párti – vagy legalábbis román nemzeti identitású – csoportok és a moldovanista vagy „oroszbarát”, „baloldali” erők között. Ennek egyik központi elemét jelentette, hogy az 1990-es években bevezetett „Románok történetét” a kétezres évek folyamán átmenetileg az „Integrált történelemmel” váltották fel, majd a 2010-es években visszatért a „Románok története”, kisebb fáziseltolódásokkal tükrözve a moldovai (párt)politikai fordulatokat is. Míg a „román” változat kritikusai azt vetették fel, hogy miért tanítják Moldovában „egy másik ország” történelmét, a második bírálói a „szovjet ideológia” máig élő hatását kifogásolták. A szakmai vitákat utcai tüntetések is kísérték, egyértelműen jelezve a kérdés identitáspolitikai tétjét.¹⁷

A történeti tudat formálásában nagy szerepet játszó nemzeti és állami ünnepek magyar–román és román–moldovai viszonylatban egyaránt érzékeny kérdésnek számítanak. Elég, ha csak Magyarország és Románia két legfontosabb ünnepére – március 15-re és december 1-jére – gondolunk, de mindkét vonatkozásban számos további vitatott évforduló – a trianoni békeszerződés, a második bécsi döntés, a román hadsereg napja, Besszarábia Nagy-Romániához való csatlakozása, Kisinyov 1944-es szovjet „felszabadítása” és az 1940-es „szovjet megszállás napja” – bír ellentmondásos értelmezésekkel,¹⁸ amelyekkel viszonylag könnyen mozgósítható a lakosság és tematizálható a közbeszéd. A jelen tanulmány szempontjából is kiemelkedő a 2018-as „centenárium” év, amely már a 2010-es évek közepe óta foglalkoztatta a romániai és moldovai nyilvánosságot – különösen pedig a történészeket és a politikusokat. A modern Románia létrejöttének századik évfordulójára a román nemzetépítő elit komoly projektekkel – rendezvényekkel, kiadványokkal, emlékművekkel és infrastrukturális beruházásokkal – készült.¹⁹ Az emlékezetpolitikai és fejlesztési terveknek – közvetlen hasznukon túl – egyszerre szánták azt a funkciót, hogy segítsenek tudatosítani a román nemzeti eszmét a romániai és moldovai románokban, erősítsék meg a hagyományos nemzeti narratívát,²⁰ és nemzetközi szinten is legitimálják a mai Románia célkitűzéseit. Az utóbbiak ugyanakkor nem csupán arra irányulnak, hogy Románia és a román nemzet elfoglalhassák az elitjeik szerint őket megillető, „méltó” helyet Európában, hanem optimális esetben a nemzeti egység helyreállításának, vagyis Moldova/Besszarábia (re)integrálásának is megágyazhatnak.

1918: a nemzeti önrendelkezés éve

A 19. és 20. században a magyar és a román nemzetépítés egyik fő célkitűzése a sajátuk tartott, elképzelt „nemzeti tér” egyesítése és integrálása volt. Ez a két törekvés Erdélyben keresztezte egymást, így verseny bontakozott ki a régió uralásáért, amelyben a magyar fél a kiegyezést követően jelentős előnyre tett szert. Hasonló volt a helyzet az 1812-ben orosz fennhatóság alá került Besszarábiában is – vagyis az egykori Moldvai Fejedelemség keleti

rom (Iași), 2001. 93–117.; Diaconescu, Marius: *Mit și manipulare prin manualul de istorie a secuilor*. Historia, vol. 13. (2013) No. 134. 19–23.

¹⁷ A kérdésről bővebben lásd: Anderson Worden, Elizabeth: *National Identity and Educational Reform. Contested Classrooms*. New York – London, 2014. Áttekintő táblázat a 29. oldalon.

¹⁸ Patakfalvi-Czirják–Zahorán: „Románok vagyunk és punktum”, 142.

¹⁹ Vancu, Anca: *Cum sărbătorim centenarul Marii Uniri? Despre proiectul Guvernului „Legea Centenarului”*. Adevarul.ro 2016. nov. 29. https://adevarul.ro/news/politica/cum-sarbatorimcentenarul-marii-uniri-despre-proiectul-guvernului-legea-centenarului-laadevarul-live-ora-1200-1_583d24bd5ab6550cb8f34001/index.html (letöltve: 2018. dec. 12.)

²⁰ A hivatkozott cikkben ugyan utalások történtek a kritikai történetírás fontosságára – vagyis a „demitizálásra” és a „nemzeti-kommunista” narratíva elvetésére –, mindazonáltal 2018-ban is inkább az azelőtt is fősodornak számító nemzeti diskurzus maradt a domináns.

felén –, ahol a román nacionalistáknak az orosz birodalmi törekvésekkel kellett megküzdeniük. Ebben a két párhuzamos rivalizálásban a magyarok és oroszok a politikai, gazdasági és kulturális fölényükre, a románok pedig elsősorban az etnikai elvre, vagyis demográfiai súlyukra támaszkodhattak – igaz, ez abban a korszakban még nemigen számított. Az erdélyi magyar és a besszarábiai orosz dominanciát csak a világháborús vereség és a két birodalom megroppanása kérdőjelezte meg, amikor a nemzeti önrendelkezés elve – Lenin és Wilson nyomán – döntő tényezővé vált a győztes hatalmak diskurzusában.²¹

Az első világháború 1918-as vége és a nemzeti önrendelkezés elve egyaránt a mai európai berendezkedés pilléreit képezik. Mivel ezt a nemzetállamokra épülő rendszert többé-kevésbé általános konszenzus övezi, így a két tényező tulajdonképpen „szalonképes” hivatkozási és legitimációs alapként szolgálhat bármelyik mai politikus vagy nemzeti aktivista számára. Így tekintenek rájuk a székelőföldi magyar autonomisták és a román unionisták is, igaz, a két történeti tudatban eltérő pozíciót foglalnak el. Míg a „hivatalos” román történetírásban az önrendelkezés és az egyesülési folyamat egyfajta nemzeti üdvtörténetként kanonizálódott, hatására pedig a román köztudatban az 1918-as év „Románia asztrális órájaként”²² van jelen, a magyarban a történelmi ország felbomlási folyamatának kezdeteként szerepel, amely a nemzeti egység megbontását és a magyar önrendelkezés sérülését szentesítő trianoni békeszerződéssel zárult. Egyfelől tehát 1918-at és az azt követő rendezést egy ideál teljesüléseként idézik fel, és azóta is egyfajta igazságos és majdnem tökéletes műként hivatkoznak rá, másfelől viszont egy ideál tragikus összeomlásaként és traumatikus következményekkel bíró²³ katasztrófaként látják, főképp az akkori igazságtalanságokra és a rendezés tökéletlenségére emlékezve.

Besszarábia 1918. tavaszi csatlakozása Romániához a nemzeti egység megvalósulásának „első állomásaként” él a román történeti tudatban. A közel felerészben román anyanyelvűek lakta régió²⁴ az 1917-es oroszországi forradalmakat követően először autonóm lett, majd független állammá alakult. A helyi román nemzeti mozgalom vezetői azonban rövidesen Bukaresthez fordultak segítségért, tartva a bolsevikok és az ukrán nacionalisták törekvéseitől. Így 1918 elején – akkor még a központi hatalmak és az antant (párhuzamos) jóváhagyásával – román csapatok vonultak be Kisinyovba, majd március 27-én (a Gergely naptár szerint április 9-én) az Országtanács (*Sfatul Țării*) kimondta Besszarábia egyesülését Romániával. Az egyesülési folyamat a Monarchia felbomlásával folytatódott, amikor novemberben a bukovinai Román Nemzeti Tanács hívására román csapatok vonultak be a tartományba, 28-án pedig a Bukovinai Általános Kongresszus is megszavazta a Romániához való csatlakozást. Hasonló forgatókönyv játszódott le Magyarországon is. Október és november folyamán a román politikuskok kinyilvánították a románság önrendelkezési igényét, és a helyi román nemzeti tanácsok és gárdák segítségével megkezdték a hatalomátvételt a román többségű vidékeken. A november 13-14-én Jászi Oszkár miniszterrel és a magyar kormány küldöttségével

²¹ Ezzel kapcsolatban lásd például: Neuberger, Benyamin: *Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái*. In: Kántor Zoltán – Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Budapest, 2005. 349–376.

²² Lásd például: Pop, Ioan-Aurel: *Marea Unire și Sărbătoarea Națională*. In: uő: *Transilvania, starea noastră de veghe*. Cluj-Napoca, 2016. 85–96. Vö. Boia, Lucian: *Az 1918-as nagy egyesülés – Nemzetek, határok, kisebbségek*. Kolozsvár, 2018.

²³ A téma hatalmas irodalmából lásd például: Ablonczy Balázs: *Trianon-legendák*. Budapest, 2010.; Kovács Éva: *Trianon, avagy „traumatikus fordulat” a magyar történetírásban*. Korall, 59. 2015. 82–107.; Archimédesz, Szidiropulosz: *Trianon utóélete. A magyar társadalom Trianon-képe az ezredfordulón*. Budapest, é. n.

²⁴ King, Charles: *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*. Chișinău, 2002. 23.

folytatott tárgyalásokon elutasították a felajánlott autonómiát, és egyértelművé tették a Magyarországból való kiválás szándékát. Ezt követően a Központi Román Nemzeti Tanács – a román kormánnyal is konzultálva – népgyűlést hívott össze december elsejére Gyulafehérvárra, azzal a céllal, hogy biztosítsák döntéseikhez a szükséges legitimitációt, egyúttal pedig elkerüljenek egy bizonytalan kimenetelű általános népszavazást is. A több mint százezer főt megmozgató „nagy nemzetgyűlésen” a magyarországi románok képviselői kinyilvánították az elszakadást és a csatlakozást a Román Királysághoz.²⁵ Az antant által támogatott román csapatok pedig hamarosan a gyulafehérvári döntésre is hivatkozva folytatták a kelet-magyarországi területek megszállását és az ottani berendezkedést.

A szinte maradéktalanul kiteljesedő román önrendelkezéshez képest a hasonló magyar igények jóval kevesebb sikerrel érvényesültek 1918–1919 fordulóján. A magyar politikai elittek 1918 őszén – a történelmi Magyarország felbomlásának egyre realisabbá váló rémképével szembesülve – kétségbeesett kísérleteket tettek az ország integritásának megőrzésére. Ám a háborús vereség következményeivel és az általános válsággal az őszirózsás forradalommal hatalomra kerülő korábbi ellenzék sem tudott megbirkózni. Erdélyben ugyan a román nemzeti mozgalom szervezkedésével párhuzamosan magyar és székely nemzeti tanácsok és nemzetörségek is alakultak, az események további alakulására azonban csak kis mértékben lehetett befolyással – azt elsősorban a nagyhatalmak és a katonai és demográfiai erőviszonyok határozták meg. Ezekben a hónapokban az integer Magyarország alternatívájaként – és egyfajta kényszermegoldásként – többször is felmerült a „kantonizált” Erdély²⁶ vagy Székelyföld független, esetleg autonóm alakulatként való megszervezése.²⁷ A magyar állami fennhatóság vagy legalább a magyar önrendelkezés védelmében alakult meg november 9-én Budapesten a Székely Nemzeti Tanács,²⁸ a november 28-án Marosvásárhelyen megtartott székely nemzetgyűlés, valamint a december 22-i kolozsvári magyar nagygyűlés pedig Magyarország integritása mellett foglalt állást.²⁹ A román bevonulás azonban új helyzetet teremtett. Paál Árpád akciója, aki az Udvarhely megyei Székely Nemzeti Tanács vezetőjeként és helyettes alispánként 1919 januárjában – a román megszállással dacolva – megpróbálta létrehozni a független Székely Köztársaságot, a magyar önrendelkezés egyik elvetelt példájának tekinthető. Paált ugyanis a kikiáltást megelőző napon letartóztatták, elképzelése így csak egy emlékiratban ölthetett formát, a román uralom pedig fokozatosan konszolidálódott Erdélyben – és a magyar többségű Székelyföldön is.³⁰

Az önrendelkezés hullámai a 20. század végén és a 21. század elején

A második világháborút követő új („jaltai”) rendezés következtében jelenleg az egyik fentebb érintett 1918-as nemzeti törekvés sem érvényesül teljes mértékben. Kelet-Európa aktuális

²⁵ Szász Zoltán (szerk.): *Erdély története. Harmadik kötet, 1830-tól napjainkig*. Budapest, 1986. 1714–1717.

²⁶ Lásd: Szarka László: *Iratok az 1918. novemberi aradi magyar–román tárgyalások történetéhez*. Regio, 5. évf. (1995) 3. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00019/pdf/09.pdf> (letöltve: 2018. dec. 12.)

²⁷ Bővebben lásd: Bárdi Nándor: *Javaslatok, modellek az erdélyi kérdés kezelésére (A magyar elképzelések 1918–1940)*. Magyar Kisebbség, 9. évf. (2004) 1–2. sz. 329–376.

²⁸ Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története. 3. kötet. 1867–1990*. Székelyudvarhely, 2016. 397.

²⁹ Lásd: Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Budapest, 2018. 125–151.

³⁰ Lásd: Bárdi Nándor: *Paál Árpád Székely Köztársaság terve 1919-ből*. Magyar Kisebbség, 8. évf. (2003) 2–3. sz. 115–119.; a tervezetet lásd uo. 120–133.

politikai és etnikai térképeit egymás mellé helyezve jól látható, hogy a magyar nemzet széttagolt, és bár egyes kisebbségi közösségei viszonylag kiterjedt jogokkal rendelkeznek, egyik fő aktuális céljuk – a területi autonómia – sehol sem valósult meg, még az olyan viszonylag kompakt régiókban sem, mint a Székelyföld. Román „nemzeti szemmel” nézve valamivel kedvezőbb a helyzet, de itt is vannak még „kihívások”: egyrészt a román nemzetállam-építés folytatása Románia vegyes lakosságú területein – különösen a Székelyföldön –, másrészt pedig a „meg nem váltott” Besszarábia (Moldova), vagyis az (újra)egyesülés kérdése.

Az államszocialista diktatúrák bukása az 1980-1990-es évek fordulóján, illetve az azt követő átrendeződés a nacionalizmus új hullámával („feltámadásával” vagy „reneszánszával”) járt.³¹ Egy sor nemzet számára vált valóra a nemzeti önrendelkezés: szövetségi államok estek szét, etnikai konfliktusok robbantak ki számos helyen. Románia azonban változatlan formában élte túl ezt a viharos időszakot, noha ekkor nyílt meg újra mind a „magyar”, mind pedig a „besszarábiai” kérdés. Egyrészt az 1989 végi fordulat után azonnal jelentkeztek a magyar kisebbségi és autonómiatörekvések,³² ami különösen az ország közepén elterülő magyar többségű Székelyföld kapcsán töltötte el aggodalommal a román nemzetállam védelmezőit. Másrészt a Szovjetunió 1991-es felbomlásával egy időben felmerült a függetlenné váló Moldova (re)integrálásának lehetősége is. Azonban mindkét ügy „jegelve lett”. A magyar törekvéseket részben megfékeztek – amit az 1990. márciusi marosvásárhelyi összecsapás, az 1991 végén kibontakozó „Har-Kov-ügy”,³³ majd a hatalom további lépései is jeleztek –, részben pedig a magyar politikai képviselő integrálásával leszerelték.³⁴ Mivel a Romániát egységes nemzetállamként meghatározó román politikai elit mereven elzárkózott az etnikai alapú autonómiától, e vonatkozásban csak a decentralizáció kínált némi perspektívát. A román nacionalista mozgalom kezdeti fellángolása hamarosan Moldovában is lecsengett. Az unionista mozgalom néhány év alatt kifulladásra jutott, a moldovai állam függetlenségét előnyben részesítő elit-csoportok pedig egy sajátos, Oroszország és Európa között egyensúlyozó pályára állították az országot. A Romániával való egyesülés ügyét ugyan az iránta elkötelezettek mind Kisznyovban, mind pedig Bukarestben továbbra is igyekeztek napirenden tartani, ám az hosszú időre – különösen a kommunista 2001-es moldovai választási győzelme után – kikerült a reális opciók közül.³⁵

Az első hullámot azonban a 2000-es években egy újabb követte – először magyar autonomista, majd román unionista viszonylatban. Az időbeli eltolódás egyaránt következett az eltérő nemzetközi és belpolitikai körülményekből, amelyeket egy sokpólusú (Moszkva–Kisznyov–Bukarest–Kolozsvár–Budapest–Brüsszel–Washington) erőter folyamatosan módosuló dinamikája határoz meg.

A székelyföldi magyar autonómiatörekvések Románia 2007-es európai uniós csatlakozása előtt erősödtek meg. A belpolitikai okok között szerepel a Romániai Magyar Demokrata

³¹ Ezzel kapcsolatban lásd például: Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Budapest, 1998. 319–360.

³² Ezzel kapcsolatban lásd: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)*. Kolozsvár, 2014.

³³ Zahorán Csaba: *Románülődés a Székelyföldön? Egy állítólagos etnikai tisztogatás története*. In: Juhász József – Krausz Tamás (szerk.): *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után*. Budapest, 2009. 268–298.

³⁴ Bővebben lásd: Kiss Tamás: *Marginalizáció, etnikai párhuzamosság és aszimmetrikus akkomodáció. Az erdélyi magyar közösséget érintő társadalmi és politikai folyamatok*. Magyar Kisebbség, 20. évf. (2015) 1–2. sz. 30–64.

³⁵ Erről bővebben lásd: King: *Moldovenii*, 149–210.; a 2001 utáni időszakról Cimpoeșu, Dorin: *Regimul post-totalitar din Republica Moldova (1990–2012)*. Târgoviște, 2012. 168–258.

Szövetség (RMDSZ) által képviselt „mérsékelt” politika eredményeivel való elégedetlenség, amelyre több rivális szervezet³⁶ is megpróbált építeni. Ezek közül a 2003. október 16-án megalapított Székely Nemzeti Tanács (SZNT) kifejezetten a Székelyföld területi autonómiájának programjával lépett fel, már a névválasztásával is jelképesen utalva az 1918-as székelyföldi magyar önrendelkezési törekvésekre. Az SZNT-ben tömörülő autonomisták Magyarország épp lezáruló EU-s belépésével párhuzamosan, a még folyó román csatlakozási tárgyalásokra is hivatkozva elevenítették fel az autonómia kérdését azzal, hogy a Székelyföld önkormányzata kerüljön be Románia uniós tagságának feltételei közé. Bár ez a célkitűzés nem teljesült, az SZNT (és a többi autonomista csoport) viszonylag sikeresen mozgósította a helyi lakosságot – nem hivatalos népszavazást tartott az autonómiáról, amelyen a résztvevők 99,31%-a támogatta a kezdeményezést,³⁷ továbbá számos nagygyűlést és szimbolikus megmozdulást szervezett –, ekképp megjelenítve az autonómiatörekvéseket mind a régióban élők között, mind pedig a romániai és nemzetközi nyilvánosságban.³⁸ A későbbiek során az évek óta húzódogán romániai közigazgatási reform („regionalizáció”) is megjelent mint fontos mozgósító tényező. Az autonomisták – és az RMDSZ – egyik fő célkitűzése az volt, hogy elkerüljék Székelyföld esetleges felosztását, amely lehetőleg önállóan alkosson egy új, magyar többségű régiót.³⁹

A 2010-es magyarországi kormányváltást követően úgy tűnhetett, hogy új perspektíva nyílik az autonomisták előtt. Nemcsak az SZNT és szövetségesei és a FIDESZ-kormány közötti jó politikai és személyes kapcsolatokból kifolyólag, hanem mert az újra hatalomra kerülő magyar jobboldal gyakran historizáló nemzetpolitikai diskurzusa és a szimbolikus politizálásra való fogékonysága találkozott az autonomisták hasonló irányultságával. Ennek az összhangnak az egyik leglátványosabb megnyilvánulása volt az SZNT 2010. novemberi 19-i ünnepi ülése a budapesti Országházban, de jelzésértékű gesztus volt a székely zászló kitűzése is a magyar országgyűlés épületére az ún. „zászlóháború” idején.⁴⁰ Noha Budapest ismételt kiáll a külföldi magyar közösségek autonómiája mellett, a székelyföldi autonómia ügyének támogatása inkább diszkurzív síkon folyik, míg a gyakorlatban főképp magyarországi gazdasági és politikai terjeszkedés zajlik Erdélyben, valamint a nemzet „virtuális újraegyesítése” a könnyített honosítás révén. Az SZNT-nek és a többi autonomista csoportnak így azon túl, hogy asszisztál Budapest nemzetpolitikájához, jobbára csak az identitáspolitika – regionális nemzetépítés – és közösségépítés marad.

³⁶ A legjelentősebb a 2008-ban bejegyzett (de már korábban megalakult) Magyar Polgári Párt, majd a 2003-ban létrejött Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, amely 2011-ben szerveződött párttá (Erdélyi Magyar Néppárt).

³⁷ *Népszavazás Székelyföldön*, 2008. február 23. Szent.sic.hu http://sznt.sic.hu/hu-sic/index.php?option=com_content&view=article&id=85%3Anepszavazas-szekelyfoeldoen&catid=9%3Anepszavazas&Itemid=12&lang=fa (letöltve: 2018. dec. 12.)

³⁸ Például az SZNT által 2012 óta rendszeresen megtartott „Székely Szabadság Napját”, továbbá a „Székelyek Nagy Menetelését” 2013-ban, valamint a több szervezet által 2010-ben az ENSZ-hez benyújtott „kisebbségügyi árnyékjelentést”. Lásd: *Meghallgatták a kisebbségügyi árnyékjelentés benyújtóit az ENSZ-nél*. Székelyhon.ro 2011. aug. 11. <https://szekelyhon.ro/vilag/meghallgattak-a-kisebbssegugyi-arnyekjelentés-benyujtoit-az-ensz-nel> (letöltve: 2018. dec. 12.)

³⁹ Lásd pl.: Bajtalan Hunor: *Székelyföld a romániai régióépítés keresztútjében*. Magyar Kisebbség, 21. évf. (2016) 1. sz. 7–37.

⁴⁰ Pataky István: *Székely zászló a magyar Parlamenten*. Magyar Nemzet, 2013. február 16. 1. A székely zászló körüli konfliktusokról bővebben lásd: Patakyfalvi-Czirják Ágnes: *Szimbolikus konfliktusok és performatív események a „székely zászló” kapcsán*. Regio, 23. évf. (2015) 2. sz. http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/50/pdf_31 (letöltve: 2018. dec. 12.)

A Moldovai Köztársaság politikai életében a kétezres évek végéig az „oroszbarát”, a román nemzeti törekvéseket elutasító irányzat dominanciája érvényesült. A hivatalos román–moldovai államközi viszony – ettől nem függetlenül – időnként kifejezetten rossz volt. Az egyesülés víziójában nemcsak a két politikai elit többsége nem osztozott – főképp az önálló moldáv nemzeti identitást képviselő „moldovanizmus” hívei –, hanem a moldovai és a romániai lakosság sem támogatta azt egyöntetűen. Moldovában az utóbbi két és fél évtized folyamán meglehetősen tág határok között mérték az unionizmus tömegbázisát,⁴¹ egy 2017. decemberi közvélemény-kutatás szerint pedig a megkérdezettek nem egész 22%-a szavazott volna az egyesülésre, míg ellene több mint 56%.⁴² Egy 2018. márciusi felmérés azonban már az egyesülés 35%-os támogatottságát mutatta ki.⁴³ Ugyanakkor Romániában egy 2018. januári felmérés szerint a románok 27%-a támogatná az egyesülést.⁴⁴

Mindazonáltal az utóbbi évtizedben mindkét országban ismét megélenkült az unionista mozgalom. Ezt a román nemzetpolitika megújulása előzte meg: Bukarest a kétezres évek közepétől, különösen pedig az EU-csatlakozást követően egyre magabiztosabban érvényesítette a román nemzeti törekvéseket. A különféle támogatásokon túl megkönnyítették a román állampolgárság megszerzését („visszaszerzését”) a moldovaiak számára,⁴⁵ Traian Băsescu 2004–2014 közötti román elnök pedig többször is nyíltan kiállt Románia és Moldova mielőbbi egyesülése mellett.⁴⁶ Bár utóda, Klaus Iohannis meglehetősen visszafogott ezen a területen, és a hivatalos retorika is inkább az „európai” (EU-s) retorika alkalmazására fektet hangsúlyt a nacionalista helyett,⁴⁷ az egyesüléspárti diskurzus egyre általánosabbnak számít a román nyilvánosságban.⁴⁸ Moldovában a kommunisták 2009-es választási veresége és az „európai” elkötelezettségű pártok hatalomra jutása ugyan reményteljes alkalomnak tűnhetett az unionisták számára, ám az ország néhány éven belül politikai–társadalmi válságba süllyedt, amely hozzáadódott az elhúzódó gazdasági nehézségekhez. Noha a válság

⁴¹ A különféle mérések és közvélemény-kutatások eredményei a 2010-es évek első felében 3 és 52% közötti adatokat mutattak ki. Lásd: Patakfalvi-Czirják–Zahorán: „Románok vagyunk és punktum”, 124–125.

⁴² Lásd: Botnarenco Iurii: *Câți moldoveni ar vota Unirea cu România și aderarea la UE*. Adevărul.ro, 2017. dec. 14. https://adevarul.ro/moldova/politica/sondaj-moldoveni-vota-unirea-romania-aderarea-ue-1_5a324dc55ab6550cb82febdd/index.html (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁴³ Lásd: Botnarenco, Iurii: *Sondaj: 35% din cetățenii Republicii Moldova ar vota pentru Unirea cu România*. Adevărul.ro, 2018. ápr. 4. https://adevarul.ro/moldova/politica/sondaj-35-cetatenii-republicii-moldova-vota-unirea-romania-1_5ac4b858df52022f75686fce/index.html (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁴⁴ *Sondaj: Câți români ar vota Unirea cu Republica Moldova*. Stiri.md, 2018. jan. 14. <https://stiri.md/article/social/sondaj-cati-romani-ar-vota-unirea-cu-republica-moldova> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁴⁵ Erről bővebben lásd: Culic, Irina: *Az állampolgárság visszaállításától a kedvezményes (vissza)honosításig: a kettős állampolgárság politikájának kiterjedése Romániában 1989 után*. Magyar Kisebbség, 18. évf. (2013) 3–4. sz. 96–128.

⁴⁶ Ezt később, elnöki mandátumának letelte után is folytatta (2016 óta szenátorként ténykedik). Lásd például a jelenlegi szenátor 2018. március 25-i, Kisinyovban elmondott beszédét: <https://www.youtube.com/watch?v=OBVtu31IjIo> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁴⁷ Erről lásd például: Gosu, Armand: *Prizonierii lui Plahotniuc. Relațiile dintre România și Republica Moldova*. Contributors.ro, 2018. aug. 13. <http://www.contributors.ro/administratie/prizonierii-lui-plahotniuc-rela%C8%9Biile-dintre-romania-%C8%99i-republica-moldova/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁴⁸ Dungaciu, Dan – Peiu, Petrișor: *Reunirea. Realități, costuri, beneficii*. București–Chișinău, 2017. 97–100.

részben kompromittálta az „európai” irányzatot, de az unionista mozgalom is igyekszik a saját javára fordítani. Szervezeteik – például a több mint harminc (Romániában, Moldovában, Amerikában és más európai országokban működő) civil szervezetet tömörítő „Akcio 2012 Unionista Platform”,⁴⁹ a „Szövetség a Centenáriumért”⁵⁰ vagy az „Egyesülés Barátai” romániai parlamenti csoport⁵¹ – a legkülönbözőbb módokon propagálják a nemzeti egységet, és népszerűsítő és felvilágosító kampányok, megemlékezések, tüntetések, flash-mobok, kiadványok révén igyekeznek rámutatni az (újra)egyesülés történelmi megalapozottságára. Sokszor Moldova minden problémájára a Romániával való egyesülést kínálják fel egyszerű megoldásként. Két román elemző ezt úgy értékelte, hogy a „szív unionizmusa” helyébe részben az „ész unionizmusa” lépett, vagyis a romantikus nacionalista lelkesedést megelőzte egyfajta „pragmatikus nacionalizmus”, amely a hétköznapi problémákra is gyors és hatékony válaszokat keres.⁵² Az egészségmozgalom diskurzusában ennek megfelelően kiemelt szimbolikus jelentőséget kapott Nagy-Románia 1918-as létrejöttének századik évfordulója, azaz a centenáriumi év, amely – elképzeléseik szerint – akár az „újraegyesülés” éve is lehetett volna.

A két ország egyesülésével azonban nem csupán az ellenérdekelte elitcsoportok vagy a lakosság egy részének közönye és ellenállása áll szemben, hanem Oroszország geopolitikai érdekei is. Moszkva ugyanis arra törekszik, hogy visszaszerezze korábbi befolyását – legalább az egykori Szovjetunió területén –, ezért az eurázsiai integrációt kínálja fel Kisinyovnak az európai vagy romániai integráció helyett. Transznisztriai pozíciói mellett ebben elsősorban a moldovai lakosság pragmatizmusára, az oroszajkú népesség egy részére és a kommunisztákra/szocialistákra támaszkodik.

Régi minták új kontextusban

A Romániában 2003 folyamán megalakuló Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és Székely Magyar Nemzeti Tanács vezetői kezdetől fogva fontosnak tartották a múltra és a történelmi folytonosságra való hivatkozásokat az autonómia melletti érvelésben. Intézményesülésük egyik első állomásán, a 2003. február elsejei szatmárnémeti egyházkerületi gyűlésen az egyik felszólaló – többek közt – a „nagy elődöket” is méltatta – Apáthy István 1918–1919-es kelet-magyarországi fő kormánybiztost és Paál Árpád újságíró-politikust, a Székely Köztársaság tervének kidolgozóját.⁵³ Az SZNT által kiadott és többször is a román parlament elé terjesztett – és mindannyiszor érdemi vita nélkül elutasított – „Székelyföld autonómia statútumának” preambuluma és általános rendelkezései is a székelység „történelmi hagyományaira” és „történelmi azonosságára”, az autonómia „történelmi óhajára” és a régió lakosságának „történelmi szülőföldjére” hivatkoznak. Az autonóm régió alapját a „történelmi” Székelyföld – vagyis az egykori székely székek területe – képeznék, és igazgatását is a székekre, vagyis a „hagyományos közigazgatási területekre” alapozza a szöveg.⁵⁴ A múltból – a 16-17. század fordulóján élt Székely Mózes zászlójából és más székely hadizászlókból – merített ihletet a

⁴⁹ *Platforma Unionistă Acțiunea 2012*: <http://actiunea2012.ro/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁵⁰ *Alianța pentru Centenar*: <http://www.unire2018.ro/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁵¹ *Grupul „Prietenii Unirii”*, Vișan, Irinela: *Peste o sută de parlamentari au constituit grupul „Prietenii Unirii”*. Agerpres.ro, 2017. máj. 29. <https://www1.agerpres.ro/politica/2017/05/29/peste-o-suta-de-parlamentari-au-constituit-grupul-prietenii-unirii--17-29-34> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁵² Dungaciú – Peiu: *Reunirea*, 97.

⁵³ Borbély Zsolt Attila: *Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet negyed évszázada*. Kolozsvár, 2015. 212.

⁵⁴ Székelyföld Autonómia Statútuma. I. fejezet 1. és 4. szakasz. A Székely Nép 2014. 7. számának melléklete. 7.

sepsiszentgyörgyi SZNT meghatározó személyisége, Kónya Ádám is, amikor 2004-ben megajzolta a később fokozatosan az autonómia jelképévé váló „székely zászlót”.⁵⁵

A már említett, 2010. november 19-i, több száz küldött és vendég részvételével megtartott budapesti ünnepi ülésen a Székely Nemzeti Tanács – a Magyar Nemzet beszámolója szerint – „több mint kilencvenesztendő szünet után tért vissza a magyar Országgyűlésbe, ahol az 1918. novemberi megalakulása után többször is ülésezett”.⁵⁶ Ebből az alkalomból jelent meg a *Székely Nép* nevű ünnepi kiadvány⁵⁷ első száma, amely a címvasztásával is egy régi székelyföldi lapot idézett meg. A nyolcoldalas, ingyenes lap nagy hangsúlyt helyezett az 1918 novemberében több helyszínen – többek közt Budapesten, Kolozsváron és Kézdivásárhelyen – megalakult székely nemzeti tanácsok és az SZNT közötti közvetlen kapcsolatra. A budapesti ülésen elfogadott „Határozat a Székely Nemzeti Tanács történelmi folytonosságáról” így fogalmaz: „A Székely Nemzeti Tanácsot 1918. november 19-én, Budapesten azzal a céllal hozták létre az alapítók, hogy a kor kihívásaira méltó választ adva a magyar nemzet, Magyarország, érdekeit megvédje, és létrehozását követően sem a megszűnését, sem a feloszlását soha nem mondta ki. A több mint kilencven éve alakult Székely Nemzeti Tanács, olyan erkölcsi, politikai, szellemi örökséget hagyott az utókorra, amelyet ápolni és továbbadni a ma nemzedékének kötelessége. 2003-ban, a székely falvak és városok közösségeinek akaratából létrehozott Székely Nemzeti Tanács a mai kor kihívásainak megfelelően kívánja érvényre juttatni a székelység önrendelkezési törekvését...”⁵⁸ Majd pedig: „1. Kimondja a történelmi folytonosságot az 1918. november 19-én, Budapesten és a 2003. október 26-án a székely falvak és városok közösségeinek akaratából Sepsiszentgyörgyön létrehozott Székely Nemzeti Tanácsok között. 2. A Székely Nemzeti Tanács alapítása napjának, 1918. november 19-ét, alapító elnöknek Ugron Gábort tekinti, az alapítás napjáról pedig, mint a székelyek ünnepéről, minden évben megemlékeznek.”⁵⁹

A lapszám címloldalán a Székely Nemzeti Tanács (1918–1919) működésének kronológiája olvasható, majd cikk a tanács tevékenységéről, amit az SZNT 2003–2007 közötti dokumentumaiból vett szemelvények és „Az újraalakult Székely Nemzeti Tanács” 2003 és 2010 közötti működését bemutató szöveg követ. A budapesti ünnepi ülés határozattervezetei, programja és meghívója mellett az „alapító atyák” galériája is helyett kapott, többek közt Jancsó Benedek, „a budapesti elnök”, Paál Árpád, „a Székely Köztársaság atyja”, Bánffy Miklós, „a mecénás polihisztor” és Bethlen István, „az államférfi” rövid portréival.⁶⁰ A kiadvány terjedelmének közel felét kitevő történelmi témájú szövegek szerzője Fráter Olivér történész.

A historizáló diskurzust a Székely Nép későbbi számai is folytatják, kiegészítve az aktuális fejleményekről való tájékoztatást – és mintegy legitimálva az SZNT programját és különféle nyilatkozatait. A székelyek és Erdély múltjáról, az 1848–1849-es szabadságharc egyes mozzanatairól és a székely vértanúkról szóló szövegek mellett az európai autonomista mozgal-

⁵⁵ Lásd: Patakfalvi-Czirják Ágnes: *Szimbolikus konfliktusok*, id. mű; Mihály János – Túros Eszter (szerk.): *Székely történelmi zászlók*. Hargita Megye Tanácsa, Csíkszereda, 2010. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1129.pdf (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁵⁶ Lukács Csaba: *Székelyek üzenete a Parlamentből*. Magyar Nemzet, 2010. nov. 20. 4.

⁵⁷ *Székely Nép*. Ünnepi kiadvány. Budapest, 2010. november 19. 1. sz. Kiadja a Székely Nemzeti Tanács budapesti ünnepi ülésének szervezőbizottsága.

⁵⁸ *Székely Nép*, 7.

⁵⁹ *Székely Nép*, 7.

⁶⁰ *Székely Nép*, id. mű.

mak történetével is megismerkedhet az olvasó, a 2012-es pünkösdi szám pedig teljes egészében Nyirő Józsefnek és újratemetésének lett szentelve, „A székely apostol hazatér” címmel.⁶¹

A továbbra is ingyen terjesztett Székely Nép példányszáma és terjedelme a későbbekben egyaránt ingadozott – míg például az első, 2010. 1. szám nyolc oldalas, a 2012. pünkösdi és a 2014. 8. szám tizenhat-tizenhat oldalas volt, a többi lapszám általában tizenkét oldallal jelent meg. Az első szám még csak ötezer példányban készült el, de a másodikat már hetven-ezerben adták ki – „vagyis”, Bíró Zsolt főszerkesztő szavaival „gyakorlatilag minden második-harmadik székely háztartásba” eljutott⁶² –, az 5. szám példányszáma elérte a 100 ezret,⁶³ hogy aztán a 6. és 7. számnál visszaessen 40 ezerre.⁶⁴

A moldovai unionisták már a Moldovai Köztársaság 1991. augusztus 27-én elfogadott Függetlenségi Nyilatkozatát⁶⁵ is elsősorban az Oroszországtól való függetlenedés viszonylatában értelmezték – ellentétben azokkal, akik a távolságtartást Romániára is értették.⁶⁶ A nyilatkozat szövege több történelmi eseményre hivatkozik – Moldva 1775–1812 közötti „feldarabolására”, a Molotov–Ribbentrop paktumra –, ugyanakkor az 1918-as egyesülést és a két világháború közötti, nagy-romániai időszakot nem említi. Az 1939-es német–szovjet megneemtámadási szerződés titkos záradéka viszont az unionizmus egyik központi toposza. Például Traian Băsescu román elnök is többször elítélte a Molotov–Ribbentrop paktumot, arra is utalva, hogy bár a megállapodás érvénytelen, következményei mégsem múltak el,⁶⁷ más szóval a román nemzet egysége még mindig nem állt helyre.

Ahogy már említettem, az unionista erők számára a „centenárium” szimbolikus lehetőségekkel kecsegtetett, mind történelmi, mind emlékezetpolitikai és politikai tekintetben. Moldovában 2018 elejétől számos közigazgatási egység – községek, városok, rajonok – fogadott el jelképes „Egyesülési deklarációkat”, amelyekben a képviselőtestületek kinyilvánították elkötelezettségüket Moldova és Románia, azaz a román nemzet (újra)egyesülése mellett. Augusztusig több mint 160 település vezetése tett hasonló nyilatkozatot.

Ezek a rövid, általában egyoldalas dokumentumok tartalmi és formai szempontból egyaránt meglehetősen hasonlítanak egymásra. Jó részük néhány sablon alapján készülhetett, közülük a leggyakoribb az archaizáló román betűtípust használó, az 1918-as egyesülési

⁶¹ *Székely Nép*. Pünkösdi különkiadás. 2012. május 27.

⁶² *Székely lap a székelyeknek hetvenezer példányban*. Nyest.hu, 2011. okt. 26. <https://www.nyest.hu/hirek/szekely-lap-a-szekelyeknek-hetvenezer-peldanyban> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁶³ Gazda Zoltán: *Asztalunkon a Székely Nép*. Háromszék.ro. 2012. dec. 18. <https://www.3szek.ro/load/cikk/55726/asztalunkon-a-szekely-nep> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁶⁴ Gazda Zoltán: *Asztalunkon a Székely Nép újabb száma*. Háromszék.ro, 2013. aug 8. 2. https://www.3szek.ro/load/cikk/62196/asztalunkon_a_szekely_nep_ujabb_szama (letöltve: 2018. dec. 12.); Gazda Zoltán: *Székely Nép a székelyeknek*. Háromszék.ro, 2014. máj. 29. https://www.3szek.ro/load/cikk/70690/szekely_nep_a_szekelyeknek_megjelent (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁶⁵ *Declarația de independență a Republicii Moldova*. <http://old.parlament.md/img/pdf/declarația.pdf> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁶⁶ Dungaciú–Peiu: *Reunirea*, 25–26.

⁶⁷ Rusnac, Corneliu: *65 de ani de la anexarea Basarabiei și nordului Bucovinei*. BBC.co.uk., 2005. jún. 28. http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2005/06/050628_moldova_anexare.shtml (letöltve: 2018. dec. 12.); Fierbințeanu, Christian: *Băsescu: Consecințele pactului Ribbentrop-Molotov nu au fost toate depășite*. Mediafax.ro, 2009. márc. 31. <https://www.mediafax.ro/politic/basescu-consecintele-pactului-ribbentrop-molotov-nu-au-fost-toate-depasite-4120042> (letöltve: 2018. dec. 12.); újabban lásd például: Năstase, Jeanina: *Băsescu ÎNCEPE OFENSIVA ISTORICĂ. Pas important pentru UNIREA CU MOLDOVA! Semnale de peste Prut sunt clare. PLAN DE ACȚIUNE*. Evz.ro, 2018. febr. 5. <https://evz.ro/basescu-denunt-pact-ribbentrop-molotov.html> (letöltve: 2018. dec. 12.)

nyilatkozatra vizuálisan és szövegezésében is emlékeztető irat. Számos esetben a szöveget különféle népies ornamentumok szegélyezik, de akad román nemzetiszínű szalaggal, Nagy-Románia körvonalával, Moldova címerével, zászlójával vagy az EU zászlójával díszített dokumentum is, nem egyen pedig a romániai centenáriumi ünnepek hivatalos logója is szerepel.⁶⁸ Az igényes kivitelezésű nyilatkozatok mellett előfordulnak „házilagosan” megszerkesztettek is, a szöveget pedig rendszerint a képviselőtestületi tagok aláírásai egészítik ki.

Az ünnepélyes stílusban megfogalmazott írárok jó része a dokumentumot kibocsátó településen kívül „Kelet-Moldva lakosainak nevében” és a nemzetek önrendelkezési joga alapján mondja ki az „anyaországgal, Romániával” való egyesülést.⁶⁹ A szövegek általában több történelmi toposzt is felvonultatnak. Az egyik – szinte mindegyikben megtalálható – épp a Molotov–Ribbentrop paktum, amely mint „Hitler és Sztálin akarata”,⁷⁰ „az 1939-es szovjet-német megneptámadási szerződés”,⁷¹ „az 1939. augusztus 23-án a Szovjetunió és a fasiszta Németország között aláírt Ribbentrop–Molotov paktum”⁷² vagy a „két bűnöző, Sztálin és Hitler nevében aláírt Ribbentrop–Molotov paktum”⁷³ formában szerepel a nyilatkozatokban. Gyakoriak a paktum borzalmas következményeire („kivégzések, deportálások és éhínség, napjaink nehézségei”, „elnemzetlenítés”),⁷⁴ egyúttal pedig az egyezmény semmisségére való utalások is, továbbá előfordul „a nemzeti terület feldarabolása az 1812-es és 1940-es okmányok révén”,⁷⁵ valamint az 1975-ös Helsinki záróokmány is – a határok békés megváltoztatása lehetőségének megemlékezésével.⁷⁶ A leggyakoribb nyilatkozattípus leszögezi, hogy „Még ha a mai egyesülésünk szimbolikus is, segítsen bennünket az Úr, hogy az döntő lépés legyen a teljes egyesülés felé, amikor nem lesz többé határ a Pruton, a Dnyeszter és a Tisza közötti emberek pedig együtt fognak dolgozni a közös vívmányért és öröméért...”,⁷⁷ amit a centenáriumi közös ünneplés kinyilvánítása zárja le. Más esetekben pedig a szöveg nyílt felhívással ér véget, hogy a román és a moldovai törvényhozás fogadjon el törvényt a román nemzet, illetve Besszarábia és Románia újraegyesülése vonatkozásában.⁷⁸

Az egyesülési nyilatkozatok a Szövetség a Centenáriumért nevű unionista szervezet honlapján is megjelentek,⁷⁹ a kezdeményezéshez csatlakozó újabb és újabb képviselő-

⁶⁸ Lásd például a Cojuzna, Cuhnești, Mașcăuți, Sipoteni, Bolohan, Coșeni, Măgdăcești képviselőtestületei által kiadott nyilatkozatokat. http://www.unire2018.ro/declaratii_unire (letöltve: 2018. okt. 10.)

⁶⁹ Például *Declarație de unire votată de consiliul local Floreni, raionul Anenii Noi. 08. februarie 2018. Uo.*

⁷⁰ Például *Republica Moldova – Declarație de unire. Votat de consiliul local Băcioi, Chișinău. Uo.*

⁷¹ Például *Republica Moldova, Primăria comunei Biești, raionul Orhei, consiliul comunei Biești – Declarație de recunoaștere a valabilității actului unirii din 27 martie 1918. Adoptată la 6 martie 2018. Uo.*

⁷² Például *Republica Moldova – Declarație de unire, satul Palanca, 1 martie 2018. Uo.*

⁷³ *Republica Moldova – Declarația de unire, s. Scoreni, 20 februarie 2018. Uo.*

⁷⁴ Lásd például: *Republica Moldova – Declarație de unire a primarilor din Câmpia Sorociei. 5 februarie 2018, Soroca. Uo.*

⁷⁵ *Declarație de unire – cetățeni ai satului Măgdăcești și consiliul local Uo.*

⁷⁶ *Declarație de unire votată de consiliul comunal Gotești Uo.*

⁷⁷ Lásd például: *Republica Moldova – Declarație de unire. Votat de consiliul local al comunei Ghiduleni, Rezina. 2018. Uo.*

⁷⁸ Lásd például: *Republica Moldova, Primăria Morozeni, raionul Orhei, consiliul comunei Morozeni – Declarație de reunire. Adoptată la 4 martie 2018. Uo.*

⁷⁹ http://www.unire2018.ro/declaratii_unire

testületekről pedig rendszeresen beszámolt mind a romániai, mind a moldovai média.⁸⁰ Időnként vázlatos térképeken is feltüntették az unionista dokumentumokat kibocsátó településeket, vizuálisan is szemléltetve az akció terjedését.⁸¹ A médiában korlátlanul érvényesülő lelkesedést azonban nem csupán egyes – később még említésre kerülő – moldovai reakciók, hanem a román külügyminiszter is csillapította, aki márciusban úgy fogalmazott, hogy bár az egyesülési nyilatkozatok kifejeznek egyfajta vágyat a közeledésre, „nincs semmilyen jogi érvényük, és nem befolyásolják kapcsolatainkat a Moldovai Köztársasággal”.⁸²

Mindazonáltal a moldovai települések példáját számos romániai helyhatóság is követte, amelyek hasonló, a történelemre szintén bőségesen hivatkozó deklarációkat fogadtak el és tettek közzé. Például a bukovinai Putnán 2018. március 22-én kiadott dokumentumot (Szent) Nagy István (Ștefan cel Mare) középkori moldvai fejedelem – egyébként a Moldovai Köztársaság és Románia egyik „közös”, kiemelkedő történelmi személyisége – és az 1918-as egyesülést megvalósító I. Ferdinánd király arcképe díszíti, a szöveg pedig a fejedelem mellett a településen 1871-ben lezajlott „pánromán” ünnepre és az 1812-es, 1940-es és 1944-es elszakításokra is utal. A képviselőtestület (valamint a helyi kolostor hozzájuk csatlakozó szervezeteseinek képviselői) végül elhatározza, hogy mindent megtesz „Besszarábia és az Anyaország egyesülésének megvalósításáért”, majd „határozottan kér minden románt, a kormányt, a parlamentet és Románia elnökét, hogy tegyenek meg mindent, ami szükséges Besszarábia és az Ország egyesüléséért”.⁸³ Hasonló, a román anyaország és „Kelet-Moldva minél sürgősebb Egyesülését feltétel nélkül” támogató nyilatkozatot bocsátott ki március 23-án a Constanța megyei Siliștea⁸⁴ vagy például március 27-én Brassó városa. Az utóbbi nemcsak azt idézte fel, hogy Moldva Pruton túli területeit 1812-ben „önkéntesen anektálta a cári birodalom”, továbbá az egy évszázaddal korábbi – 1918. március 27-i – döntést és az 1940-es Ribbentrop–Molotov paktumot, hanem azt is megemlítette, hogy az USA szenátusa 1991-ben elismerte Románia és Moldova jogát az újraegyesülésre.⁸⁵

Ez már elvezet a centenáriumi év egy másik, szintén szimbolikus jelentőséggel bíró eseményéhez: a bukaresti parlament 2018. március 27-i közös ünnepi üléséhez.⁸⁶ A számos megnyilatkozás közül itt kettőt említek meg – Liviu Dragnea, a képviselőház elnökének⁸⁷

⁸⁰ Lásd például: Vișan, Andrei: *LISTA cu LOCALITĂȚILE din Republica MOLDOVA care au adoptat DECLARAȚII de UNIRE cu România*. Evz.ro, 2018. febr. 13. <https://evz.ro/localitati-moldova-adoptat-unire.html> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁸¹ Lásd például: Baranov, Elena: *Lista tuturor localităților din Republica Moldova care au semnat declarații de Unire cu România*. Diez.md, 2018. febr. 25. <http://diez.md/2018/02/25/lista-tuturor-localitatilor-din-republica-moldova-care-au-semnat-declaratii-de-unire-cu-romania/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁸² Meleşcanu: *Declarațiile de unire cu R. Moldova nu au valoare juridică*. Digi24.ro, 2018. márc. 10. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/melescanu-declaratiile-de-unire-cu-r-moldova-nu-au-valoare-juridica-892740> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁸³ *Comuna Putna, județul Suceava, Consiliul Local: Declarație de unire*. http://www.unire2018.ro/semneaza_unirea_putna (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁸⁴ *România – Declarație de unire. Consiliul local Siliștea, județul Constanța*. Radioconstanta.ro, 2018. márc. 23. <http://www.radioconstanta.ro/2018/03/23/declaratie-de-unire-semnata-de-autoritatile-din-comuna-silistea-privind-republica-moldova-si-romania/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁸⁵ *Declarație de reunire. 27 martie 2018*. Bizbrasov.ro, 2018. márc. 22. <http://www.bizbrasov.ro/2018/03/22/declaratie-simbolica-de-reunire-brasovului-cu-republica-moldova-la-100-de-ani-de-la-unirea-basarabiei-cu-romania/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁸⁶ Amelyen egyébként Andrian Candu, a Moldovai Köztársaság parlamentjének elnöke is felszólalt.

⁸⁷ Liviu Dragnea, a Szociáldemokrata Párt (PSD) elnöke valójában a 2016 végén megalakult és az RMDSZ által kívülről támogatott szociáldemokrata-liberális koalíció (PSD–ALDE) „erős embere”,

beszédét és az RMDSZ Maros megyei szenátorának – és történésznek –, Novák Csaba Zoltánnak a felszólalását. Dragnea nagyívű történeti fejtegetése tartalmazta többek közt azokat a toposzokat, amelyek a már érintett szimbolikus egyesülési nyilatkozatokban is feltűntek, végül pedig egyértelműen kinyilvánította az egyesülés melletti elkötelezettségét: „Még annyi bátorságunk sincs, hogy világosan megmondjuk, mit akarunk? És hogy ne legyen kétértelműség, nyíltan megmondom, egyszerűen és pontosan, azt akarom, hogy egyesüljünk Moldovával! (Taps) Azt akarom, hogy együtt legyünk Európában, de egy nemzetként! Románia akkor volt erős, amikor egységes volt! És egységes lesz! És erős lesz! Ez az ideálunk. Ez az az ideál, hogy egyesült, szabad és virágzó nemzetként nyilvánuljunk meg, amelynek minden állampolgára szabadnak érezheti magát, büszkének érezheti magát, és jobb élete legyen.”⁸⁸ Beszédében a magyar szenátor is visszanyúlt a történelemhez, de kissé másképp: úgyesen kötötte össze a székelyföldi autonómiatörekvéseket az 1918-as besszarábiai önmegrendelkezéssel, kijelentve, hogy „A romániai magyar közösség száz éve nem vágyik másra, mint azokra az elvekre, amelyek fontosak voltak a besszarábiai, bukovinai románok számára is vagy Európa bármelyik más nemzeti kisebbségi közössége számára.”⁸⁹

Diszkurzív erőterek

Mivel a fentebb bemutatott székelyföldi magyar autonomista és román unionista beszédmódokat nem lehet kiszakítani tágabb diszkurzív kontextusukból, röviden azokra is ki kell térni. Ezek ugyanis meghatározzák az autonómia- és egyesülési törekvések értelmezését és a rájuk adott válaszokat is.

Az 1989 utáni Romániában többé-kevésbé konszenzus alakult ki az „aranykor” tekintetében, amely – minden ellentmondásossága ellenére – a két világháború közötti időszak lett. Nagy-Románia több mint két évtizede vált az államszocializmus után némileg átalakult román történeti tudat legfőbb hivatkozási alapjává, az akkori berendezkedés – és különösen a nemzeti tér egysége – pedig egyfajta ideálképként és mintaként jelent meg a nyilvánosságban, amelyből tetszés szerint lehetett meríteni. Az erdélyi magyar történeti tudatban ugyanakkor újra szabadon megjelenhetett az Erdélyi Fejedelemség – és a székely autonómia –, a dualizmus kora vagy az 1940–1944 közötti „kis magyar világ” éve mint történelmi és identitáspolitikai referenciapontok. A Moldovai Köztársaságban a román nacionalisták és unionisták szintén Nagy-Romániához vagy a Moldvai Fejedelemséghez nyúltak vissza, míg a „moldovanisták” és oroszajkúak a regionális hagyományokat – beleértve az önálló Moldvát is –, valamint az orosz és szláv kötődéseket részesítették előnyben.

A székelyföldi magyar és az unionista diskurzusokra folyamatosak a válaszok az „ellenérdekelte felek” részéről is, amelyeket általában a merev elutasítás és a hisztéria jellemez. A román és moldovai hatóságok időnként szimbolikus akciókhoz és erődemonstrációkhoz folyamodnak, alkalmanként pedig retorziókkal fenyegetőznek. A román politikusok és értelmiségiek rendszerint Románia alkotmányban rögzített egységes nemzetállami jellegére hivatkoznak, és reflexszerűen magyar szeparatizmusként és irredentizmusként értelmezik a székelyföldi önkormányzat követelését, vagy pedig – némileg összetettebb érveléssel – az egykori Magyar Autonóm Tartomány sztálinista jellegére hivatkoznak, esetleg arra, hogy a

aki felfüggesztett börtönbüntetése miatt ugyan nem töltheti be a miniszterelnöki posztot, de a fő kormány párt vezetőjeként jelenleg a romániai politika tényleges irányítója.

⁸⁸ *Stenograma Ședinței comune a Camerei Deputaților și Senatului din ziua de 27 martie 2018*. Senat.ro, 2018. márc. 27. <https://www.senat.ro/PAGINI/Stenograme/Stenograme2018/18.03.27%20comunana.pdf> (letöltve: 2018. dec. 12.) 13.

⁸⁹ Uo. 42.

Székelyföld autonómiáját épp a dualista magyar kormányok szüntették meg.⁹⁰ Moldovában az unionizmust elutasítók az ország szuverenitásának és függetlenségének megkérdőjelezését látják az egyesüléspárti diskurzusban, és a moldvai államiság hagyományait hangsúlyozzák a „román imperializmussal” szemben.⁹¹ Mi több, gyakran a szovjet antifasiszta beszédmódot is felelevenítik a „román fasizmus” ellenében.⁹²

A diszkurzív adok-kapok azonban – nem meglepő módon – kölcsönös. A román centenáriumra az RMDSZ az „1000 év Erdélyben, 100 év Romániában”⁹³ kampánnyal felelt, a budapesti Nemzetpolitikai Államtitkárság pedig Hunyadi Mátyás születésének 575. és trónra lépésének 560. évfordulója apropójából – és persze a centenáriumra is válaszolva – meghirdette a „Mátyás király-emlékévet”.⁹⁴ Az egyik legújabb kezdeményezés pedig az SZNT megalakulásának századik évfordulója időzített „centenáriumi nagygyűlés”, amelyet 2018. november 18-án tartottak meg Sepsiszentgyörgyön. A rendezvény elnevezése nyilvánvalóan nem véletlenül rímel a Nagy-Románia létrejöttét ünneplő centenáriumi évre,⁹⁵ a felhívásba pedig gyakorlatilag belesúrtették Székelyföld történetét az 1918 óta eltelt évszázadban: „Emlékezzünk együtt száz év küzdelmeire, a Székely Nemzeti Tanács alapítóira, a Székely Hadosztályra, és az ötven éve megszüntetett Magyar Autonóm Tartományra. Tekintsük át együtt az utóbbi tizenöt évet is, amely a Székely Nemzeti Tanács újjáalakulása óta telt el.”⁹⁶

Moldovában a moldovanista és orosz-barát („baloldali”) – azaz „antiunionista” – kormányok és politikusok (beleértve a 2016 vége óta hivatalban lévő Igor Dodon államfőt is), valamint az őket támogató Moszkva rendszerint felháborodottan reagálnak az unionista kezdeményezésekre. Ilyenkor ők is gyakran merítenek a történelemből: például amikor Vlagyimir Voronin moldovai elnök 2007-ben Ștefan cel Mare (Nagy István) fejedelem „moldvaiságával” érvelt, tagadva „románságát”,⁹⁷ vagy amikor 2017 elején Putyin orosz elnök egy 1790-es – a Kárpátoktól a Dnyeszterig kiterjedő, vagyis a romániai Moldvát és a Moldovai Köztársaság jó részét egyaránt magában foglaló – „Nagy-Moldova”-térképet adományozott a Moszkvába látogató Dodon elnöknek.⁹⁸ A centenáriumi évre készülve Dodon már 2017 nyarán

⁹⁰ Lásd például: Diaconescu, Marius: *Cine sunt secuii? Autonomie, autoguvernare, autodeterminare, independentă. Un joc de cuvinte în istoria seculilor*. Historia, vol. 13. (2013) No. 134. 16–17.

⁹¹ Preasca, Ion: *La Chișinău a mai fost creată o structură ce va lupta cu „imperialismul românesc”*. Adevărul.ro, 2012. aug. 30. https://adevarul.ro/moldova/actualitate/la-chisinau-mai-fost-creata-structura-lupta-imperialismul-romanesc-1_50ae96be7c42d5a6639e378f/index.html (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁹² Lásd például: <http://moldovenii.md/md/section/786/content/10082>

⁹³ A kezdeményezés honlapját lásd: <http://ezer100.ro/>, egyik kiadványát pedig: https://issuu.com/rmdsz/docs/100oeverdelyben_100evromaniaban (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁹⁴ *Mátyás-emlékévet hirdettek jövőre a kormány*. Mno.hu, 2017. dec. 11. <https://mno.hu/belfold/matyas-emlekevet-hirdettek-jovore-a-kormany-2433098> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁹⁵ Bíró Blanka: *Az SZNT is centenáriumi évet hirdet: zászlókkal ünnepelnek*. Krónika, 2017. szept. 25. 4.

⁹⁶ *Székely Nagygyűlés Sepsiszentgyörgyön*. Sznt.org. <https://www.sznt.org/hu/10-hu/hirek/968-szekely-nagygyules-sepsiszentgyoergyoen> (letöltve: 2018. dec. 12.). Magát az eseményt lásd: *Területi örendelkezésre feljogosító székely csoda*. Krónika, 2018. nov. 19. 1., 3.

⁹⁷ Mihai, D.: *Bucureștiul nu privește Republica Moldova ca un stat suveran*. Hotnews.ro, 2007. okt. 27. <https://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1009884-voronin-bucurestiul-nu-priveste-republica-moldova-stat-suveran.htm?nomobile> (letöltve: 2018. dec. 12.)

⁹⁸ Botnarenco, Iurii: *ANALIZĂ Harta Moldovei Mari – cadoul otrăvit al lui Putin pentru moldoveni și pentru români*. Adevărul.ro, 2017. jan. 19. https://adevarul.ro/moldova/actualitate/analiza-hartamoldovei-mari-cadoul-otravit-putin-moldoveni-romani-1_587fa1f65ab6550cb88d6bfe/index.html (letöltve: 2018. dec. 12.)

meghirdette Ștefan cel Mare emlékévé,⁹⁹ és határozottan reagált a 2018. eleji egyesülési nyilatkozatokra is,¹⁰⁰ amibe egy plakátkampány is beletartozott: országszerte plakátokat helyeztek ki „Az unionizmus elmúlik, a haza marad. Moldovának van jövője! Igor Dodon” felirattal.¹⁰¹ Az államfő azonban nem maradt magára, már februárban több mint száz moldovai település tett közzé az unionizmust elítélő és a moldovai államiság mellett kiálló nyilatkozatot.¹⁰²

A két terepet érdekes módon kötik össze a székelyföldi románok nevében fellépő román szervezetek, amelyek a rendszeresen megtartott marosfői nyári egyetem révén,¹⁰³ különféle nyilatkozatokat¹⁰⁴ és programokkal¹⁰⁵ szorgalmazzák Románia és Moldova közeledését és egyesülését – a történelmi összetartozásra és a román nemzeti érdekekre hivatkozva. De összekapcsolja a két diskurzust az a román értelmezés is, amely – ugyancsak történelmi, két világháború közötti mintákat folytatva – egyfajta magyar–oros geopolitikai és stratégiai érdekközösséget és „románellenes” együttműködést lát és látta a román nemzeti törekvések erdélyi/székelyföldi és moldovai akadályozásában Budapest és Moszkva részéről.¹⁰⁶

⁹⁹ Avram, Marian: *Igor Dodon, președintele Republicii Moldova, a decis ca 2018 să fie declarat „Anul Ștefan cel Mare și Sfânt, Domnitor al Moldovei”*. Mediafax.ro, 2017. júl. 03. <https://www.mediafax.ro/externe/igor-dodon-presedintele-republicii-moldova-a-decis-ca-2018-sa-fie-declarat-anul-stefan-cel-mare-si-sfant-domnitor-al-moldovei-16552041> (letöltve: 2018. dec. 12.)

¹⁰⁰ *Dodon îi amenința pe semnatarii declarațiilor de unire cu România*. Ziare.com, 2018. febr. 01. <http://www.ziare.com/europa/moldova/dodon-ii-ameninta-pe-semnatarii-declaratiilor-de-unirea-cu-romania-1500004> (letöltve: 2018. dec. 12.)

¹⁰¹ Botnarenco, Iurii: „*Unionismul trece, Patria rămîne*“. Dodon „a invadat” țara cu mesaje pentru unioniști: Ei au devenit agresivi și perfiți. Adevărul.ro, 2018. márc. 12. https://adevarul.ro/moldova/politica/unionismul-trece-patria-ramine-dodon-a-invadat-tara-mesaje-unionisti-devenit-agresivi-perfizi-1_5aa65aabdf52022f7577be15/index.html (letöltve: 2018. dec. 12.)

¹⁰² Botnarenco, Iurii: *A 15-a primărie din Republica Moldova a semnat pentru unirea cu România, iar altele peste 100 au semnat declarații de anti-unire*. Adevărul.ro, 2018. febr. 9. https://adevarul.ro/moldova/politica/a-15-a-primarie-republica-moldova-semnat-unirea-romania-altele-100-semnat-declaratii-anti-unire-1_5a7d6ad1df52022f755a8bed/index.html (letöltve: 2018. dec. 12.)

¹⁰³ *UNIVERSITATEA DE VARĂ IZVORUL MUREȘULUI. Forumul româno-român de la Izvorul Mureșului pentru promovarea spiritualității, educației și culturii române*. Eurocarpatia.ro, 2014. jún. 24. <http://www.eurocarpatia.ro/universitatea-de-vara-izvorul-muresului/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

¹⁰⁴ Oana Mălina Negrea: *Declarație privind susținerea unirii Basarabiei cu România, lansată de reprezentanții Forumului Civic al Românilor*. Mesageruldecovasna.ro, 2018. márc. 28. <http://mesageruldecovasna.ro/declaratie-privind-sustinerea-unirii-basarabiei-cu-romania-lansata-de-reprezentantii-forumului-civic-al-romanilor/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

¹⁰⁵ Mezey, Daniela: *Moldoveni de dincolo de Prut alături de românii din Harghita la manifestările dedicate Centenarului Marii Uniri*. Informatiahr.ro, 2018. dec. 5. <http://informatiahr.ro/moldoveni-de-dincolo-de-prut-alaturi-de-romanii-din-harghita-la-manifestarile-dedicat-centenarului-marii-uniri/?fbclid=IwAR271E1wsJxf4-PCEMh1IY8oeAKb1UbU3HYaEDM1A-zWpEnIbvqaD2p67MZ8> (letöltve: 2018. dec. 12.)

¹⁰⁶ Lásd például: Dungaciú–Peiu: *Reunirea, 153–154.*; Pantazi, Christian: *Febra unirii cu Moldova încinge politica românească. Riscurile și capcanele unei mișcări în patruleterul România–Moldova–Rusia–Ungaria*. G4media.ro, 2018. márc. 24. <https://www.g4media.ro/febra-unirii-cu-moldova-incinge-politica-romaneasca-riscurile-si-capcanele-unei-miscari-in-patruleterul-romania-moldova-rusia-ungaria.html> (letöltve: 2018. dec. 12.); *Kisjenő rákapcsolódik a Moszkva–Budapest tengelyre (Dan Dungaciú, Adevărul)*. EuroCom – Romániai sajtófigyelő, 2017. jan. 27. <https://eurocom.wordpress.com/2017/01/27/kisjeno-rakapsolodik-a-moszkva-budapest-tengelyre-adevarul/> (letöltve: 2018. dec. 12.)

Konklúziók – a historizálás mint önlegitimáció és közösségépítés

Ahogy az a bemutatott részletekből látható, a székelyföldi autonomista és a román unionista diskurzusokban az aktorok általában arra használják a történelmet, hogy egyes múltbéli eseményeket vagy jelenségeket saját aktuális tevékenységük előzményeként, mozgalmuk történelmi előképeként jelenítsenek meg. Ezzel nemcsak legitimitásukat próbálják meg aládúcolni, hanem mintegy önmagukat is „elhelyezik” a történelemben. Eljárásukban többnyire közös, hogy az érdekelt aktorok abszolutizálják a nemzeti tényezőt, és hogy *saját* – és kizárólag *saját* – nemzeti optikájukon keresztül látják a történeteket, amelyeket szelektív módon kezelve és kritikátlanul értelmezve – azaz *saját* nemzeti narratívájukba illesztve – *saját* nemzeti törekvéseik alátámasztására instrumentalizálnak.

A vizsgált székelyföldi autonomista és román unionista szövegek egyszerre erősítik a nemzeti identitást – az előbbi esetben regionális (székely) identitásépítéssel is kiegészítve –, és kínálnak cselekvési mintákat. A történelmi kontinuitás hangsúlyozása egyrészt megjeleníti a nemzeti önrendelkezésre – az autonómia vagy a nemzeti egység megvalósítására – irányuló törekvések történeti ívét és jogosságát, másrészt olyan forrásként azonosítja be az 1918 óta eltelt időszak diskurzusait, amelyek a további érdekérvényesítésben és közösségépítésben is szabadon felhasználhatók. Közös toposz továbbá a nemzeti egység sérülése, amit a székelyföldi mozgalom a saját autonóm terület lehatárolásával, az unionisták pedig a román nemzeti tér egyesítésével szeretnének orvosolni. A 19. vagy a 20. század folyamán hozott „rossz döntések” (a trianoni békeszerződés, Moldva felosztása és a Molotov–Ribbentrop paktum) legitimitását pedig úgy vitatják, hogy rámutatnak az akkori eljárások hibáira – a nemzeti önrendelkezés szelektív, egyoldalú érvényesítésére – vagy azok illegitim jellegére – az egyezményeket megkötő személyek háborús bűnösségére és az alkalmazott erőszakra.

A múltból merített legitimáció és a történelmi mintákkal való azonosulás természetesége látványosan nyilvánul meg mind az autonomista, mind pedig az unionista historizálásban, de megfigyelhető még a többségi elv és a kizárólagosság érvényesülése is. A román–moldovai egyesülés hívei magától értetődőnek tekintik a római/dák-római–román folytonosságot, és teljesen jogosnak érzik a román nyelvű népesség által (is) lakott területek politikai egyesítésének követelését. Eközben viszont nem igazán veszik figyelembe az érintettek esetleg ettől eltérő – például keleti szláv – kötődéseit és elképzeléseit. A 2003-ban megalakult Székely Nemzeti Tanács pedig ugyan az 1918-as Székely Nemzeti Tanácsok jogutódjának vallja magát, a két szervezet közötti – az eltérő történeti kontextusokból,¹⁰⁷ az alapítók politikai irányultságából és világnézetéből fakadó – különbségek fölött azonban nagyvonalúan átsiklik.¹⁰⁸ Mint ahogy az elképzelt autonóm Székelyföld területén élő nem csekély – ráadásul „többségi tudatú” – román népességgel is általában csak nagy vonalakban foglalkozik, vagy legalábbis messze nem olyan mélységben, ahogy azt a románok elvárnák. A két historizáló diskurzus hasonlóságát és párhuzamosságát talán Liviu Dragnea és Novák Csaba Zoltán idézett parlamenti felszólalásai szemléltetik a leglátványosabban – illetve az a körülmény, hogy a párhuzamosok köztudottan csak a végtelenben találkoznak.

Mindezt összevetve érdemes szem előtt tartani – ahogy arra Gyáni Gábor is figyelmeztet a történelem „politikai hasznosítása” kapcsán –, hogy „Attól a pillanattól fogva, hogy az államhatalom magáévá teszi az »emlékezés kötelességét«, és kommemorációként rendszerezési a hozzá tartozó politikai diskurzust (és cselekvési sort), *többé nem a történészek írják a*

¹⁰⁷ Az akkori Székely Nemzeti Tanácsok többnyire a történelmi Magyarország integritása vagy a Székelyföld önállósága mellett foglaltak állást.

¹⁰⁸ Erre a körülményre Bárdi Nándor hívta fel a figyelmemet.

történelmet, hanem a politika diktálja. A történelem politikai használata ugyanis arra szolgál, hogy eszközként lehessen rá támaszkodni a jelenbeli hatalmi küzdelmek során. *A kommemoráció semmilyen formája sem szolgálja a múlt tudományos megismerését, sőt a legfőbb gátja annak, hogy kibontakozzon a történészek »igaz« történelme.*¹⁰⁹ (Kiem. az eredetiben) Vagyis attól, hogy a politikai diskurzus *historizál*, még nem válik *szakmaivá*.

CSABA ZAHORÁN

Recycled History. The Instrumentalization of the Past in Contemporary Hungarian and Romanian Nation-Building

There is usually plenty of history involved in the political discourse of Central and Eastern Europe. However, the history used frequently by politicians and national activists is a 'different kind of history'. Sometimes it can be rather far from the 'history of professional historians', because in this discourse, the past is being instrumentalized and (de)formed on demands of different actors in the present. In my essay I try to present the current ways of using history by the example of two national movements: the 'autonomist' movement of ethnic Hungarians in the Szekler region of Romania, and the 'unionist' struggles for the (re)unification of Romania and the Republic of Moldova.

Beyond the obvious differences, there are many parallels between the aspirations and procedures of the two groups, in which the past serves either as a model worth following, or as a legitimizing tool. In my essay first I focus on the historical roots of the two phenomena (the national self-determination at the end of WWI), then on their current geopolitical context (the Euro-Atlantic integration of Romania at the beginning of 21st century). After that I examine two main sources used by the actors involved – the constitution of 'Szekler National Councils' in Szeklerland and the 'Declarations of Unification' of many localities in Moldova –, and finally I briefly explain the discursive context of the two efforts. It is also interesting how they are linked to each other: they both use similar discourse strategies and tropes, but also by direct connections between several actors (mainly Romanian national activists).

¹⁰⁹ Gyáni Gábor: *A történelem jelentése és politikai haszna*. In: uő: *A történelem mint emlékmű*, 124.